

УДК 631.526.32:635.26

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СОРТІВ ЧАСНИКУ

Н. Лещук, к. с. - г. н., Н. Майстер, с. н. с.

Український інститут експертизи сортів рослин

О. Дидів, к. с.- г. н., І. Дидів, к. с. - г. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Загальновідомо, що в усі часи і в усіх народів постійною складовою раціону харчування був і залишається часник. Його лікарські і кулінарні властивості не перелічити. Часник досить поширений в усіх ґрунтово-кліматичних зонах країни. Його вирощують у відкритому та іноді в закритому ґрунті. Таке поширення пов'язане з тим, що часник широко використовують для споживання у свіжому вигляді, у м'ясо- й овочеконсервній промисловості. Часник можна вважати однією з найдавніших овочевих культур, що відіграє важливу лікувальну роль у житті людини. Середня норма споживання часнику на людину у світі складає приблизно 1-2 кг. В Україні, незважаючи на завищену статистику за площею та обсягом виробництва (19,5 тис. га за врожайності 8,1 т/га), попит на нього не задовольняється і доводиться імпортувати 10,8 тис. тонн. Тому питання всебічного вивчення нових сортів часнику та особливостей адаптації їх до навколишнього середовища є досить актуальним [1; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рослинні ресурси – об'єкти рослинного світу, які використовують для потреб виробництва. Із рослинного розмаїття формуються генетичні та національні сортові ресурси. Саме сорт як відокремлена група рослин у межах найнижчого ботанічного таксону може бути залучений до селекційного процесу. Формування та підтримання колекції сортів забезпечує дотримання вимог кваліфікаційної експертизи для нових сортів-кандидатів, зберігання офіційного зразка сорту, застосування досягнень селекційної практики, післяреєстраційне сортовивчення та формування національних сортових ресурсів однорічних видів, а отже, стабілізацію і збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва як основи продовольчої безпеки держави [5].

Національні сортові ресурси часнику представлені у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2012 рік, 10 сортами, з них 9 – вітчизняної селекції [4]. Сорти Мереф'янський білий, Добродій і Харнас мають майнове право інтелектуальної власності на сорт рослин – патент (див. табл.).

Таблиця

Національні сортові ресурси часнику

Сорт	Рік реєстрації	Заявник
Мереф'янський білий	2006	Інститут овочівництва і

Дюшес	2004	баштанництва НААН
Мануйлівський	2007	
Добродій	2007	Київська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва НААН
Знахар	2011	
Промінь	1999	
Лідер	2000	Львівський національний аграрний університет
Спас	1999	
Любаша	2008	Захаренко Іван Іванович
Харнас	2007	Краковська Ходовля і Насінництво Огородніче «Полан» Сп. З о.о.

Державна реєстрація сорту є основним шляхом формування національних сортових ресурсів, основою сучасного насінництва та гарантом майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту. Визначене Цивільним кодексом майнове право на поширення сорту має засвідчуватися його державною реєстрацією. При цьому важливою ланкою є забезпечення товаровиробника якісним насінням із суворим дотриманням сортової чистоти, що передбачає постійний державний контроль та нагляд за збереженістю сорту [2].

Постановка завдання. Нашим завданням було розширення асортименту часнику через введення нових сортів до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Український інститут експертизи сортів рослин завершує гармонізацію переліку ботанічних таксонів, назви яких необхідно вказувати у документах заявки на сорт рослин, методиках проведення експертизи на ВОС (відмінність, однорідність і стабільність), технічних анкетах і формах показників придатності до поширення. Саме наукові підходи до назви ботанічних таксонів сприятимуть гармонізації дій країн –учасників UPOV у сфері охорони прав на сорти рослин [5].

Насіння, садивний матеріал – прямий матеріальний носій сорту. У результаті селекційного процесу створюється сорт. Селекціонер подає заявку з метою його державної реєстрації. Проводиться формальна експертиза документів заявки (експертиза назви та новизни), наступний етап – кваліфікаційна (польова) експертиза на ВОС. Методи спостереження – візуальний і вимірний, а також лабораторні дослідження [6].

Експертиза триває мінімально два вегетаційні періоди, за необхідності продовжується ще рік у двох закладах експертизи (основний і дублюючий). Польові дослідження з експертизи на ВОС проводять відповідно до технічного документа UPOVTG/162/4, 2001. Насіння, садивний матеріал постачається щорічно. Ідентифікація сортів рослин – дія, спрямована на встановлення ідентифікаційного (дев'ятизначного цифрового) коду для підтвердження морфоло-

гічних (якісних, кількісних, псевдоякісних) ознак сорту та їхнього прояву у відповідні фази росту й розвитку рослин, згідно з Методикою проведення експертизи сортів часнику (*Allium sativum* L.) на відмінність, однорідність і стабільність. Господарсько-цінні показники придатності сортів часнику до поширення: товарна врожайність, т/га; тривалість вегетації рослин, діб; маса цибулини, г; середня маса зубка, г; вміст вітаміну С, мг/100 г; вміст сухої речовини, %; ураженість хворобами – бактеріальна гниль зубків, %.

Для оцінки відмінності й однорідності використовують ознаки, наведені в таблиці ознак, і коди, необхідні для електронного опрацювання даних. Сукупність цих кодів складає кодову формулу сорту і використовується для формування групи подібних сортів. Достовірність виявлення кількісних ознак визначається методом статистичного опрацювання даних (дисперсійний аналіз) [3].

Аналіз на відмінність сортів рослин проводиться порівнянням за кодовою формулою із загальновідомими сортами в базі описів на ВОС та прямим порівнянням у польових умовах сорту-кандидата із загальновідомим. Для оцінки однорідності приймається популяційний стандарт 1% за рівня ймовірності 95%. У вибірці з 6–35 рослин допускається одна, а з 83–137 – три нетипові. Сорт вважають стабільним, коли його основні ознаки, відзначені в Описі, залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного такого циклу.

Висновки. Дослідженнями встановлено, що кращими сортами часнику в Україні є: Спас, Лідер, Любаша, Мануйлівський, Знахар. Для формування національних ресурсів часнику необхідно проводити комплексну оцінку господарсько-цінних характеристик і морфологічних ознак нових сортів із подальшим вивченням їхньої адаптивності в різних ґрунтово-кліматичних умовах. За результатами кваліфікаційної експертизи приймається кінцеве рішення щодо державної реєстрації сорту та прав на нього.

Бібліографічний список

1. Барабаш О.Ю. Біологічні особливості овочівництва : навч. посіб. / О. Ю. Барабаш, Л.К. Тараненко, З.Д. Сич. – К. : Арістей, 2005. – 348 с.
2. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2012 рік. – К. : Фенікс, 2012. – 502 с.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта / Б.А. Доспехов. – М. : Агропромиздат, 1985. – 351 с.
4. Каталог сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2012 році (3 частини). – К. : Фенікс, 2012. – 497 с.
5. Лещук Н.В. Наукова гармонізація назв ботанічних таксонів відповідно до міжнародних вимог UPOV / Н.В. Лещук, Н.В. Павлюк, М.Б. Душар // Стан і перспективи формування сортових рослинних ресурсів в Україні, 11-13 липня 2012 року : тези Першої міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-й річниці від Дня утворення Українського інституту

- експертизи сортів рослин. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – 360 с.
6. Методика Державного сорто випробування сільськогосподарських культур. – К. : Алефа, 2000. – Вип. 7. – 144 с.
7. Сыч З. Чеснок: оптимистический взгляд в будущее / З. Сыч // Овощеводство. – 2011. – №11. – С. 18 – 21.

Лещук Н., Майстер Н., Дидів О., Дидів І. Методичні аспекти ідентифікації сортів часнику

Розкрито шляхи формування національних сортових ресурсів часнику, методичне обґрунтування методу ідентифікації – морфологічний опис.

Ключові слова: часник, сорт, експертиза, ідентифікація, відмінність, однорідність, стабільність.

Leschuk N., Mayster N., Dydiv O., Dydiv I. Identification methods of garlic varieties

The article describes formation of national garlic varieties, basing on identification methods (morphological description).

Key words: garlic, variety, expert, identification, difference, similarity, stability.

Лещук Н., Майстер Н., Дыдив О., Дыдив И. Методические аспекты идентификации сортов чеснока

Показаны пути формирования национальных сортовых ресурсов чеснока, методическое обоснование метода идентификации – морфологическое описание.

Ключевые слова: чеснок, сорт, экспертиза, идентификация, отличие, однородность, стабильность.